

דבר העורך

לחם אֲבִירִים אֶכַל אִישׁ

כמלאכי השרת: דברים נשגבים כתוב **בוהר חדש** (מגילת רות דף מו עמוד א - ב) נטילת ידים קודם אכילה, כדי שיאכל בנקיות כמו מלאכי השרת למעלה **שנאמר** (תהלים פרק עח פסוק כה) **לֶחֶם אֲבִירִים אֶכַל אִישׁ**, לחם שמלאכי השרת אוכלים בקדושה ובטהרה ובנקיות, גם ישראל צריכים לאכול בקדושה ובטהרה, **שנאמר** (ויקרא פרק יא פסוק מד) **וְהִתְקַדְּשֶׁתֶם אֵלּוּ מִיּוֹם רִאשׁוֹנֵיהֶם**, כל האוכל בקדושה ובטהרה ובנקיות דגמה למלאכי השרת שהם קדושים.

אבל האוכל בלא נטילת ידים אכילתו טמאה, והשכינה אומרת עליו את **הפסוק** (משלי פרק כג פסוק ו) **אֵל תִּלְחֶם אֶת לֶחֶם רַע עֵינֶיךָ וְאֵל תִּתְּאָוֶר לְמִטְעַעְמֶיךָ**, כי יש מדת פורענות בעולם 'עין הרע', וכל האוכל בלא נטילת ידים אותה מידת פורענות שורה עליו וכל אותו המאכל נקרא **לחם רע** עין.

שתי מדות עומדות על שולחנו של אדם, כשהאדם מקדש ידיו ומברך - 'מדת טוב' אומרת זהו שולחנו של הקדוש ברוך הוא, ומניחה ידה על ראשו ואומרת לו עבדו של מקום אתה **שנאמר** (ישעיהו פרק מט פסוק ג) **וַיֹּאמֶר לִי עֲבָדִי אֲתָה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר**. וכשאין אדם מקדש את ידיו ואוכל - 'מדת רע' אומרת זה שלי הוא, מיד שורה עליו ומטמאה אותו ומאכלו נקרא לחם רע עין. עכ"ד הזוהר.

הנה לא שייך אצל מלאכי השרת אכילה ושתייה גשמית כלל, אלא שהמלאכים ניוונים מזיו השכינה, ולדרגה זו זוכה האוכל בקדושה בנטילת ידים כדין. ומה שמצינו אכילה אצל המלאכים שבאו לאברהם **שנאמר** (בראשית פרק יח פסוק ח) **וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאמְרוּ בְּפִי שְׂרָיִם** (שם) נראו כמו שאכלו, מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג: כלומר שממדת דרך ארץ עשו עצמם כבני אדם האוכלים, אבל לא היתה שם אכילה ממש.

ברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'אין לו מים לנטילת ידים'

שֵׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבְרַכּוּ אֶת ד' הַקְדָּמָה:

בגיליון הקודם (מספר 512) התבאר מקור וגדר התקנה של נטילת ידים לסעודה. בהמשך לכך יתבאר בגיליון שלפנינו (מספר 513) מה הדין באדם רעב שאין לפניו מים לנטילת ידיו לסעודה - עד כמה חייב לטרוח להשיגם?

הנמצא במקום ללא מים כלל, האם ראוי לאכול בכריכת מפה על שתי ידיו? האם מספיק לכרוך על יד אחת שאוכל בה? האם מספיק לכרוך את הפת?

האם כריכת מפה הוא דין לכתחילה או רק בדיעבד? והאם יכול להיפטר

מהנטילה, כאשר יאכל רק במזלג בלי לגעת באוכל?

1. האם מועיל כריכת מפה?

מחלוקת ראשונים: הגמ' (חולין דף קז. קז.), מסתפקת האם מותר לאכול פת במפה בלי נטילת ידים, האם חוששים שמה יגע באוכל או לא. ומסקנת הגמ' שהתירו מפה לאוכלי תרומה, כי הכהנים זריזים הם ולא יגעו בתרומה. ולא התירו מפה לאוכלי חולין בטהרה, שאינם גרילים להיזהר כמו הכהנים.

לזכרון עולם בהיכל ד'

הגיליון הוקדש והונצח לעילוי נשמת
הגה"ח רבי יעקב ברוך בן הגה"ח רבי משה
צבי מינצברג זצ"ל
הנו"מ רבקה שאשא ע"ה
לנב"ע ביום ט"ו אייר תשפ"ד
תנצב"ה

קסג) **ורבינו חננאל** (פסחים דף מז), אם אין מים רק לאחריו יותר ממיל או לפניו יותר מד' מיל אין צריך לחזור, אלא אוכל בבלאי חמתות - כלומר שכורך ידיו במפה בלי נטילת ידים.

מאיך משמעות **רבינו יונה** (ברכות דף ח. ד"ה לייט) **הרוקח** (סימן שכח) שאם אין מצויים לפניו ד' מילין, ואחריו פחות ממיל, רשאי לאכול בלי נטילת ידים כלל, כדין הולכים במחנה (סימן קנח סעיף ח) שפטורים מנטילת ידים.

השיעור במטרים: מבואר **במדרש** (במדבר רבה פרק ב אות ט) **וברמב"ם** (תפילה פרק ד הלכה ב) ששיעור מיל = 2,000 אמה.

לפי שיעור **החזון איש** אמה הוא 57.6 ס"מ, ואם כן מיל הוא 1,152 מטר, וד' מיל הוא 4,608 מטר. לפי שיעור **הגר"ח נאה** אמה הוא 48 ס"מ, ואם כן מיל הוא 960 מטר, וד' מיל הוא 3,840 מטר.

השיעור בדקות: לפי הכרעת **השו"ע** (סימן תנט סעיף ב) **והרמ"א** (סימן רסא סעיף א) **והמשנ"ב** (סימן תנט ס"ק טו, סימן צב ס"ק ג, סימן קסג ביאור הלכה ד"ה ברחוק, סימן קפד משנ"ב ס"ק כ, סימן רלה משנ"ב ס"ק ד), מיל הוא 18 דקות [החשבון הוא: רבע שעה ועוד אחד חלקי עשרים בשעה = 18+3].

פרטי הדינים התבארו בהרחבה **בגיליון עומק הפשט** (מספר 456 בנושא 'הפסד ממון לתפילה בציבור'), כגון - מה הדין ביושב בביתו. האם חייב להזמין מונית. האם שיעור מיל נקבע לפי המרחק גם כאשר נוסע ברכב, או נמדד לפי זמן נסיעה.

3. הלכה כשיטת הערוך

רק כשאין ברירה: ההכרעה להלכה **בטור ב"י שו"ע משנ"ב** (או"ח סימן קנח סעיף ח, סימן קסג סעיף א), שאסור לאכול פת בלי נטילת ידים, ולא מועיל לכרוך ידיו שמא יבוא לנגוע באוכל, שכן נוקטים כרוב הראשונים שחולקים על הרמב"ם.

אבל במקום שאין מים מצויים לפניו יותר מד' מיל, ולאחריו מיל, והיושב בביתו שיעורו במיל לכל הצדדים, מותר לאכול פת או דבר שטיבולו במשקה בלי נטילת ידים. וההיתר הוא רק על ידי מפה, וכפי שחידש הערוך. ואין להקל לאכול במפה, כי אם ברעב הרבה וחלש מפני טורח הדרך.

נמצא, שבגמ' הוזכר הדין של אוכלי תרומה שמועיל מפה, לעומת אוכלי חולין בטהרה שלא מועיל מפה, ולא הוזכר מה הדין בנטילת ידים לסעודה. ונחלקו בזה הראשונים האם בנטילת ידים לסעודה קודם אכילת פת, מועיל מפה או לא.

לדעת **הרא"ש** (חולין פרק ח סימן יח) **רבינו יונה** (ברכות דף מב. ד"ה מהו לאכול), **סמ"ג** (עשין כז הלכות נטילת ידים קיג.), **סמ"ק** (סימן קפא) **והראב"ד** (בהשגות על הרמב"ם ברכות פרק ו הלכה יח), לא מועיל מפה לנטילת ידים לסעודה, כי יש לדמותו לאוכלי חולין בטהרה שאינם רגילים להיזהר כמו הכהנים. ואם לאוכלי חולין בטהרה לא התירו, כל שכן לחולין גרידא לא התירו כיון שהוא לא זהיר יבוא לנגוע.

מאיך לדעת **רש"י** (חולין דף קז: ד"ה התירו, ד"ה ולא התירו, לפי הבנת הבית יוסף סימן קסג) **והרמב"ם** (הלכות ברכות פרק ו הלכה יח, הלכות שאר אבות הטומאה פרק ח הלכה ט), מועיל לעטוף את האוכל במפה לפני אכילת פת או דבר שטיבולו במשקה, שכן יש לדמותו לתרומה שמועיל מפה ואין חוששין שמא יגע, שהרי כל עיקר התקנה של נטילת ידים לסעודה היא מפני סרך תרומה, וממילא לא גזרו יותר מבתרומה. אבל באכילת חולין על טהרת הקודש או על טהרת תרומה לא מועיל מפה, כי חוששים שמא יגע, לפי שאינו מקפיד עליהן.

דין נוסף כותב **הרמב"ם** (הלכות ברכות פרק ו הלכה ט), אפילו אין לו מים אלא כדי שתייה נוטל ידיו במקצתן ואחר כך אוכל ושותה מקצתן. ומבאר **הכסף משנה** (שם) המקור לפסק הרמב"ם הוא המעשה של רבי עקיבא בבית האסורים (עירובין דף כא.), ומכאן מוכיח שדברי הרמב"ם שמועיל כריכת מפה, היינו רק באדם שאין יכול למצוא מים, אבל כל שאפשר לו למצוא מים, ואפילו אין לו אלא כדי שתייה, לא יאכל בלא נטילה.

2. גבולות החיוב

מים במרחקים: מבואר **בגמ'** (פסחים דף מו. חולין דף קכב:) לגבל ולתפילה ולנטילת ידים ארבעה מילין לפניו, ולאחריו אפילו מיל אחד אינו חוזר.

כלומר, אם היה מהלך בדרך ואין לו מים לנטילת ידים לסעודה, צריך ללכת לפניו עד ד' מילין, ולחזור לאחוריו עד מרחק מיל בכדי להשיג מים.

ומחדשים **הערוך** (ערך גבל, הביאו הבית יוסף סימן

והוסיף הגרי"ש, שאם התחיל לאכול על ידי כריכת ידיו במפה בשעה שהיה רחוק יותר משיעור 72 דקות - רשאי להמשיך כן אף כשמתקרב ליעד ומשך הנסיעה מתקצר לפחות מזה, כיון שהתחיל בהיתר אינו פוסק.

ועוד השיב הגרי"ש, שאינו חייב לרדת באמצע הנסיעה כדי ליטול ידיו, כאשר על ידי כך יפסיד את הנסיעה, אף אם יוכל בהמשך להשיג אוטובוס אחר.

כריכת הפת: הסתפק **בציץ אליעזר** (חלק ח סימן ז), בגדר ההיתר של כריכת מפה, האם צריך כריכה על הידיים דווקא, או מספיק בכריכה על הפת. וכתב שלפי דברי הרמ"א שמתיר אכילה על ידי כף במקום שאין מים מצויים - מסתבר שמועיל גם כריכה על הפת, דסוף סוף אינו נוגע בידיו.

אמנם לשיטת החולקים על הרמ"א, שאין סומכים על אכילה באמצעות כף משום החשש אולי יבוא לגעת ביד - יש לדון אולי לא יועיל כריכה על הפת שמא יבוא לגעת בידים בפת, ורק בכורך את שתי ידיו אנו בטוחים שלא יגע בפת.

ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל

(אבני ישפה חלק ב סימן יא) לא מועיל כיסוי הפת, ויש לכסות את שתי ידיו דווקא. וכן משמעות לשון **הקיצור שולחן ערוך** (סימן מ סעיף יד) שיכרוך ידיו במפה, או שילבש כפפות.

בקשת מים מאדם אחר: דן **בתשובות והנהגות** (כרך א סימן קסז) באדם שנמצא בדרך ואין לו מים לנטילת ידים, האם מוטל עליו לחזור ולבקש מאחרים, ומחדש, שמעיקר הדין אין לחייבו לפנות לגוי שאינו מכיר ולבקש ממנו מים, בפרט כשיש בדבר משום אי נעימות או חשש ביזיון, ובכהאי גוונא יכול לסמוך על כריכת ידיו במפה.

ובאמת הכל תלוי במציאות - יש בקשה שקשה מאד ויש שהיא קלה וטבעית. וראוי לאדם להתחסד לכל הפחות עם מעט מסירות נפש, כדי לזכות למצוה נעלית זו, שאמר עליה רבי עקיבא (עירובין דף כא): "מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי".

ולכן, כשאין חשש לפגיעה מהגויים - צריך להעמיד את רכבו ולבקש מהם מים, כשם שאדם אינו נמנע מלבקש טובה בשעה שנתקלקל רכבו בדרך.

הרמ"א (סימן קסג סעיף א) מוסיף שהוא הדין שרשאי לאכול על ידי כף, ומועיל כמו כורך ידיו במפה. **והאחרונים** פקפקו בדברי הרמ"א, שרק מפה מועילה משום שהיד מכוסה, אבל בכף יש חשש שמא יבוא לגעת בפת. ולכן **מכריע המשנ"ב** (ס"ק ז) שרק כשאין לו מפה, רשאי לסמוך על ההיתר של הרמ"א לאכול על ידי כף וכדומה.

ומסביר **בכף החיים** (ס"ק ח) את כוונת הרמ"א, שאוכל פת על ידי כף, באופן שהפת כבר מחותר, ועכשיו הוא אוכל על ידי כף, או כגון שתופסו באיזה דבר, כדי שלא יגע בו, וחותרו בסכין ואוכלו בכף.

ומחדש **המשנ"ב** (ס"ק ג) בשם **האחרונים**, שאם מסופק אולי לא ימצא מים לפניו בשיעור ד' מילין, ואחריו מיל, והוא תאב לאכול, מותר על ידי מפה.

וכתב **במשנ"ב** (ס"ק ה) **ובביאור הלכה** (ד"ה ידיו במפה) שלדעת השו"ע צריך לכרוך שתי ידיו, ולא מספיק כריכת יד אחת גם אם אוכל רק ביד אחת, שמא יגע בחברתה. אבל לדעת הרמ"א יש להקל בזה, וצ"ע.

וכתב **הביאור הלכה** (ד"ה ברחוק יותר), שהנוסע משער לפי משך הנסיעה, ולא לפי מרחק הנסיעה. ולכן רק כאשר מרחק הנסיעה בכדי למצוא מים הוא יותר מ-72 דקות, או לאחריו 18 דקות, רשאי לאכול במפה כשהוא רעב הרבה. אגב; לא מוזכר שמברכים ברכה על כריכת ידיו ולא מצינו ברכה אקב"ו על כריכת מפה, שכן אין תקנה מיוחדת של כריכת ידיו, אלא שהוא היכי תמצוי שבוודאות הידים לא יגעו בפת, וממילא לא חל עליו חיוב תקנת חכמים של נטילת ידים לסעודה.

4. מעשים בכל יום

נסיעה באוטובוס: כאמור, שיעור ההיתר בנסיעה הוא כאשר יקח לו 72 דקות להגיע למים. וכתב **באבני ישפה** (חלק ב סימן יא) בשם **הגרי"ש אלישיב זצ"ל** שאם נוסע בתחבורה ציבורית, ומשך הנסיעה עולה על 72 דקות - רשאי לכרוך ידיו במפה ולאכול. ומסתבר שמוודדים את ה-72 דקות מהרגע שרוצה לאכול עד סוף הנסיעה, ולכן אם רעב לאכול לאחר שכבר יצא לדרך - יש למדוד את השיעור משעת האכילה עד סוף הנסיעה.

משיב כהלכה

שאלה: הולכי דרכים שאין להם נטלה כשרה באיזה ספל יכולים לטוול ידים?

האם ניתן להשתמש בכוס חד-פעמית מנייר או מפלסטיק, קופסת שימורים ריקה, או שקית חלב ריקה? עוד יש לדון: מה דינה של נטלה מתנפחת, או נטלה מתקפלת (ראה תמונה). האם נחשב כלי?

מקורות: אור לציון (חלק ב פרק יא סעיף 1); אז נדברו חלק 1 סימן מוח); **דעת נוטה** (חלק א עמוד קי); ויקהל משה (חלק ג עמוד רצג); **וישמע משה** (חלק ב עמוד עא); **חוט שני** (שבת חלק ד עמוד צה); **מבית לוי** (חלק ג עמוד ע); **ציץ אליעזר** (חלק יב סימן כג).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מוזמנים לשלוח תשובות להגדיל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד). התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמדות 'דרים פלוס' קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא' בפקס מספר 1532-6507823
- במייל 5047867@gmail.com

לעילוי נשמת

רבי שמואל שְׁמֵלָה ב"ר צבי הירש הלוי הורוויץ
מניקלשבורג זיע"א
נלב"ע א' אייר תקל"ח ת.נ.צ.ב.ה.

דינים העולים

א. **שיעור מרחק:** אין לו מים לנטילת ידים, צריך ללכת לפניו עד ד' מילין, ולאחוריו עד פחות ממיל בכדי להשיג מים. היושב בביתו צריך ללכת לכל כיוון עד מרחק מיל. שיעור מיל 2000 אמה, לפי שיעור חזו"א 1,152 מטר. ולפי שיעור הגר"ח נאה 960 מטר.

ב. **שעת הדחק:** היה רעב וחלש ולא ימצא מים בתוך המרחק האמור, או שמסתפק אולי לא ימצא, רשאי לכרוך ידיו במפה ולאכול. לשו"ע צריך כריכה על שתי הידיים, ובשעת הדחק אפשר לסמוך על הרמ"א שמספיק כריכה על יד אחת שאוכל בה.

ג. **מזלג וכף:** כשאין לו מים, לדעת הרמ"א ניתן לאכול על ידי כף. אך כתבו האחרונים שיש להעדיף כריכת מפה, ורק באופן שאין לו במה לכרוך כלל - יאכל על ידי כף או כלי, באופן שאינו נוגע בכת בידיו.

ד. **נסיעה ארוכה:** בנסיעה, נמדד לפי זמן ולא לפי מרחק, לפניו 72 דקות, ולאחוריו 18 דקות. ומוודים משעת תחילת האכילה. התחיל לאכול בהיתר, רשאי להמשיך גם כשמתקרב ליעד. לא חייב לרדת מהאוטובוס לנטילת ידים אם יפסיד את המשך הנסיעה.

ה. **כריכת הפת:** לשיטת הרמ"א ניתן להקל אף בכריכה על הפת, אולם לשיטת החולקים על הרמ"א אינו מועיל, שצריך דווקא כריכה על הידיים.

ו. **הולכי דרכים:** אינו חייב לבקש מים מאדם זר כשיש בכך קושי או חשש ביזיון, ורשאי לסמוך על כריכת מפה. אולם כשאין חשש - ראוי לעצור ולבקש מים, כשם שאדם מבקש עזרה בענייני דרך, כדי לזכות במצוה כהלכתה.

נושא הגיליון הבא:

'כלי לנטילת ידים בדרך'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

ברכת מזל טוב חמה ולבבית

לידיד הילכתא הג"ר צבי בוימל שליט"א

לרגל שמחת הולדת בתו תח' בשעה טובה ומוצלחת

היי רצון שיזכה לרווחת ממנה ומכל צאצאיו רוב נחת דקדושה אמן

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

גיליון שבועי עומק הפשוט
שיעורים יומי עיון
בית הוראה טלפוני
בירורי הלכה אקטואליים
קו מידע הלכתי
חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...